

พุทธปรัชญา

สุวัฒน์ ไทยวัช

คำว่าปรัชญานั้น เป็นภาษาสันสกฤต แปลมาจากภาษาอังกฤษว่า Philosophy ซึ่งนักปรัชญาได้ให้คำจำกัดความไว้ดังนี้คือ

1. ปรัชญา คือ ความรักในความรู้หรือปัญญาเปมะ
2. ปรัชญา คือ วิชาว่าด้วยหลักความแท้จริงอันสิ้นสุดของสรรพสิ่งที่มีอยู่
3. ปรัชญา คือ ความรู้อันแท้จริงอันสิ้นสุดอย่างประเสริฐ

ปรัชญานี้ แบ่งออกเป็นสาขาใหญ่ ๆ 3 สาขา คือ

1. ธรรมชาติวิทยา (Ontology) เป็นวิชาว่าด้วยสภาพที่แท้จริงของสรรพสิ่งทั้งหลายที่มีอยู่ตามสภาพ และความแท้จริงอันสิ้นสุด (Ultimate Reality)
2. ญาณวิทยา (Epistemology) เป็นวิชาว่าด้วยทฤษฎีแห่งความรู้ในส่วนที่ว่า ความรู้คืออะไร ได้มาจากไหน ถูกต้องหรือไม่ หากถูกต้องถูกต้องเพียงใด และความรู้มีขอบเขตหรือไม่

3. **สัจจวิทยา (Axiology)** เป็นวิชาว่าด้วยสภาพอันแท้จริงอันสิ้นสุดของคุณค่า (Values) ต่าง ๆ ของธรรมชาติ แบ่งออกเป็น 2 อย่าง คือ

ก. **จริยศาสตร์ (Ethics)** ว่าด้วยการศึกษาถึงอุดมคติอันสูงส่ง และศีลธรรมอันพึงปฏิบัติ

ข. **สุนทรศาสตร์ (Aesthetics)** ว่าด้วยความงาม ความไพเราะ และแบบฉบับของศิลปะต่าง ๆ เช่น พระพุทธรูปปางต่าง ๆ

ปรัชญานี้ยังไม่มีปรัชญาสากล มีเพียงปรัชญานักคิดในยุคต่าง ๆ เท่านั้น เช่น ปรัชญาเพลโต, อริสโตเติล, ขงจื๊อ และพระพุทธเจ้า

ส่วนปรัชญาทางพระพุทธศาสนาหรือพุทธปรัชญานั้น (Buddhist Philosophy) ได้แก่ หลักอริยสัจจธรรมอันเป็นแก่นแห่งพระพุทธศาสนา และเป็นหลักความแท้จริงอันสิ้นสุดของสรรพสิ่งที่มีอยู่ เรียกว่า อริยสัจ 4 ประการ (The Four Noble Truths) ที่พระพุทธเจ้าตรัสยืนยันว่า พระองค์ได้ค้นพบมาด้วยพระองค์เอง (สัจัมภู) และได้ทรงเผยแพร่ออกไปแก่ผู้อื่น ส่วนคำสั่งสอนนอกนั้นแม้มีมากก็เป็นเพียงคำสอนประกอบหรือเป็นอุปกรณ์ของวิธีการเผยแพร่วรรณธรรมนี้ทั้งสิ้น

อริยสัจ 4 ประการ คือ

1. **อริยสัจว่าด้วยทุกข์ (Suffering)** ได้แก่ การเปลี่ยนแปลง หรือทนอยู่ไม่ได้ของสรรพสิ่งในสภาพของมันเองต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปเสมอ หรือเป็นอนิจจังไม่เที่ยง ไม่ใช่ตัวตนเราเขาหรือเป็นอนัตตาของสรรพสิ่งที่ปรากฏอยู่ไม่มีสิ่งใดที่จะคงอยู่ได้อย่างถาวร จึงเป็นความแท้จริงที่เราจะทราบทางประสาทสัมผัสได้ และทำให้เกิดอารมณ์เป็นทุกข์ เพราะไม่เห็นปรากฏการณ์ (Phenomena) ที่ตนชอบ หรือไม่ชอบนั้น ๆ ตามความเป็นจริง คือ ทุก ๆ สิ่งที่ยาวนั้นมีแต่ความเปลี่ยนแปลงไปสู่ความแตกสลายสูญไปในที่สุด และความเปลี่ยนแปลงนี้ มีอยู่ 2 ประการ คือ

(1) **เกิดขึ้นและดับไป** อันเป็นความเปลี่ยนแปลงที่พอใจชอบใจ

(2) **เสื่อมลงและดับสูญไป** ความแท้จริงของทุก ๆ สิ่งย่อมเป็นเช่นนั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ไม่ชอบใจ โลกจึงเต็มไปด้วยการเปลี่ยนแปลงอันเป็นความแท้จริงอันสิ้นสุดของสรรพสิ่งผู้ใดเข้าใจผิดไปจากนี้ย่อมเกิดอารมณ์เป็นทุกข์ประจำตัวเอง เพราะเป็นความเปลี่ยนแปลงที่ไม่ชอบใจ

พุทธศาสนิกชนต้องการปฏิบัติให้ได้ผล จึงพยายามทำความเข้าใจให้ถูกต้องตามความเป็นจริงในหลักอริยสัจว่าด้วยทุกข์ คือ ความเปลี่ยนแปลงทนอยู่ไม่ได้ตามที่กล่าวมาแล้ว อย่าให้เกิดอารมณ์เป็นทุกข์ในเมื่อสรรพสิ่งที่มีอยู่เปลี่ยนแปลงดับไปหรือไม่ชอบเกิดขึ้น เป็นต้น พยายามและศึกษาให้ทราบความแท้จริงเสีย

2. **อริยสัจว่าด้วยสมุทัย (Cause of Suffering)**

ได้แก่เหตุแห่งทุกข์คือ ความเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งทั้งหลาย หรือเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ เหตุแห่งทุกข์นี้ได้แก่ ตัณหาความดิ้นรนของจิตใจ เพื่อได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการ เพราะอวิชาความรู้ตามความจริงของสรรพสิ่งที่มีอยู่ และตัณหา มี 3 ประการ คือ

(1) **กามตัณหา (Craving For Sensuality)** ได้แก่ ความดิ้นรนของจิตใจเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนชอบ อันเกิดจากความติดข้องอยู่ในสรรพสิ่งที่กำลังเปลี่ยนแปลง และคิดว่าสรรพสิ่งนั้นคงจะถาวรอยู่ตลอดกาล และความเสื่อมศีลธรรม ย่อมเกิดจากกามตัณหาเป็นส่วนมาก ฉะนั้น พุทธศาสนิกชนจึงควรพยายามละกามตัณหานี้เสีย ด้วยการรู้ความแท้จริงที่เป็นเหตุแห่งทุกข์ต่าง ๆ แล้วอย่าติดอยู่ในสิ่งใด ๆ จึงจะได้ชื่อว่าเป็นผู้แก้ปัญหาศีลธรรมเสื่อมให้คืนมาและสถาปนาไว้ตลอดกาลด้วย

(2) ภาวตัณหา (Craving For Existence) ได้แก่ ความดิ้นรนของจิตใจ เพื่อให้เป็นอยู่อย่าง ที่ตนเองชอบ เช่น เป็นหนุ่มเป็นสาว เป็นคนสวยงาม เป็นคน ครั้นแก่ลงก็เศร้าใจ เสียใจ หรือ ตำแหน่งหน้าที่อะไรที่ชอบก็อยากให้เป็นอยู่อย่าง นั้น และอยากให้อายุยืนขึ้นเรื่อย ๆ ถ้าพลาดหวังก็เป็นทุกข์ พุทธศาสนิกชนผู้หวังผลในการปฏิบัติ ต้องรู้ความแท้จริงถึงความเป็นอยู่ โดยสภาพแท้จริงของสรรพสิ่งที่มียู้นั้นอย่างไร แล้วละภาวตัณหา นั้นเสีย

(3) วิภวตัณหา (Craving For Annihilation) ได้แก่ ความดิ้นรนของจิตใจ เพื่อให้สิ่งที่ตนไม่ชอบเสื่อมสูญไป แม้แต่ตนเองก็สามารถฆ่าตนเองให้ตายไปจากสังคมหรือสิ่งที่ตนไม่ชอบนั้นได้ การกระทำหรือพยายามที่จะทำอย่างนี้ย่อมนำมาซึ่งความทุกข์อันหนักแก่ตนเอง และผู้อื่น พุทธศาสนิกชนควรศึกษาและรู้ความเป็นจริงถึงวิภวตัณหานี้ เพราะตัณหาทั้งสามประการนี้ ย่อมบังคับให้เราทำกรรมทั้งทางกาย วาจาและใจ โลภะ (Lust) โทสะ (Hatred) อวิชชา (Ignorance) โมหะ (Delusion) ย่อมเกิดแก่เราแล้วปรุงแต่งจิตของเราให้เป็นไปอย่างใดอย่างหนึ่ง เพราะจิตใจของเราผูกพันอยู่กับร่างกายและกรรมของเรา ดังนั้น พุทธศาสนิกชนควรดับตัณหาและรู้เท่าทันตัณหาที่มาบังคับจิตใจ กายและวาจานั้น และไม่ให้กาย วาจาและใจ ตกอยู่ภายใต้อำนาจตัณหา ก็จะเห็นผลตามพุทธปรัชญาข้อนี้ อันได้แก่ อริยสัจว่าด้วยทุกข์และสมุทัยนี้

3. อริยสัจว่าด้วยทุกข์นิโรธ (Ceasing of suffering) ได้แก่การดับทุกข์หรือการหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง ซึ่งเรียกว่าพระนิพพาน คือความดับอันแท้จริงอันสิ้นสุดอย่างประเสริฐหรือเรียกว่า พระอรหัตผล แต่การที่จะปฏิบัติเพื่อให้หลุดพ้นจากทุกข์หรือดับทุกข์ได้นั้น จะต้องดับเหตุแห่ง

ทุกข์หรือดับตัณหาทั้งสามที่กล่าวนั้นเสีย แล้วดำเนินตามทางที่จะนำไปสู่ความดับทุกข์ คืออริยมรรค อันเป็นทางสายกลางที่ประกอบไปด้วยองค์ 8 ประการที่จะกล่าวในข้างหน้า พุทธศาสนิกชนถ้ามุ่งตามพุทธปรัชญาข้อนี้ จงศึกษาและปฏิบัติไปตามสายกลางอันประเสริฐ เมื่อถึงแล้วก็จะรู้ด้วยตนเอง ดังพระธรรมคุณบทว่า ปจจุตฺต เวทิตุพโพ วิญญูหิ.

4. อริยสัจว่าด้วยอริยมรรค (The Way Leading to the ceasing of suffering) ได้แก่ทางสายกลางที่จะนำไปสู่ความทุกข์ อันได้แก่อริยมรรคมีองค์ 8 ประการ (The Noble Eightfold Paths) คือ

(1) สัมมาทิฏฐิ (Right Knowledge) ได้แก่ความเข้าใจชอบถูกต้องทางเห็นชอบตามแนวอริยสัจ คือ ของจริง 4 ประการที่กล่าวแล้วนั้น

(2) สัมมาสังกัปปะ (Right Intention) ได้แก่ความดำริชอบริเริ่มถูกต้องทางซึ่งหมายถึงการตัดความดิ้นรนของจิตเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนต้องการโดยไม่ชอบธรรมหรือผิดศีลธรรมและกฎหมาย

(3) สัมมาวาจา (Right Speech) ได้แก่การเจรจาชอบ คือพูดแต่ความจริงและไม่กระทบกระเทือนใจผู้อื่น พยายามพูดแต่สิ่งที่จะเป็นความดีแก่ตนเองและผู้อื่นและละเว้นจากการพูดใด ๆ ที่ไม่จริง หยาบคาย ยุยง ส่งเสริมผู้อื่นให้เข้าใจผิดต่อกัน และทำลายสังคม

(4) สัมมากัมมันตะ (Right Action) ได้แก่การประพฤติชอบด้วยการไม่กระทำชั่ว เช่น การฆ่า การเบียดเบียน ลักขโมย เป็นต้น และมีเมตตา กรุณาประจำใจ ประกอบด้วยกิจกรรมการงานโดยสุจริต

(5) สัมมาอาชีวะ (Right Livelihood) ได้แก่การเลี้ยงชีพในทางที่ชอบทำมาหากินให้เป็นไปตามหลักศีลธรรม กฎหมายบ้านเมือง และประเพณี-

นิยม และสังกมต้องการ

(6) สัมมาวายามะ (Right Effort) ได้แก่การเพียรพยายามในทางที่ชอบเช่น พยายามไม่ให้ความคิดชั่ว พุคชั่ว เข้ามายึดครองครอบงำใจได้ และพยายามทำงานเต็มกำลังกายใจ

(7) สัมมาสติ (Right Mindfulness) ได้แก่การระลึกชอบหรือมีสติสมบูรณ์อยู่เสมอตลอดเวลาที่นึกคิดพูด ทำในกิจกรรมทุกอย่าง

(8) สัมมาสมาธิ (Right Concentration) ได้แก่การตั้งใจชอบ ทำจิตใจให้สงบแน่วแน่ มีอารมณ์เป็นหนึ่ง ไม่ฟุ้งซ่านไปในอารมณ์ต่าง ๆ และสิ่งแวดล้อมที่มาก่อความต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี ไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์นั้น ๆ ทั้งที่ดีและไม่ดี ชอบใจ ไม่ชอบใจ ฯลฯ

พุทธปรัชญาข้อ 4 นี้ เมื่อกล่าวโดยย่อได้แก่

ก. คีล (Precepts) คือ อุปกรณ์สำหรับควบคุมกายกับวาจาให้เรียบร้อยสงบอยู่ตามปกติ

ข. สมาธิ (Concentration) คือ อุปกรณ์สำหรับควบคุมจิตใจให้สงบมีอารมณ์เป็นหนึ่ง ไม่วอกแวกฟุ้งไปตามอารมณ์และสิ่งแวดล้อมที่มาก่อความ

ค. ปัญญา (Wisdom) คือ อุปกรณ์สำหรับควบคุมทิวติ ความเห็นให้คิดเห็นจริงตามหลักอริยสัจ หรือสังขธรรม อันเป็นความแท้จริงอันสิ้นสุดอย่างประเสริฐ ทำทิวติความเห็นให้เห็นจริงตามธรรมชาติ

พุทธศาสนิกชนผู้ปรารถนาจะบรรลุผลตามพุทธปรัชญาข้อนี้ จึงควรปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 ประการดังกล่าวแล้วนี้ ให้บริบูรณ์ตามลำดับ ให้ครบทุกข้อและเห็นจริงตามหลักอริยสัจนั้น ๆ พุทธปรัชญาทั้ง 4 ประการนี้ย่อลงได้ 2 อย่าง คือ

ก. ฝ่ายเหตุ ได้แก่ อริยสัจ คือสมุทัย เหตุให้เกิดทุกข์ และมรรค ได้แก่ ทางนำไปสู่ความดับทุกข์อันประกอบไปด้วยองค์ 8 ประการ ที่กล่าวแล้วนั้น

ข. ฝ่ายผล ได้แก่ ทุกข์ความเปลี่ยนแปลงอันเป็นความแท้จริงที่เกิดจากสมุทัยและนิโรธความดับทุกข์อันเป็นผลคือรู้ความแท้จริง อันสิ้นสุดอย่างประเสริฐ ผู้ที่ปฏิบัติตามอริยมรรค มีองค์ 8 ประการนั้น โดยสมบูรณ์แล้วย่อมเกิดผลอันเป็นความแท้จริงอันสิ้นสุดอย่างประเสริฐ การที่จะรู้และบรรลุถึงความแท้จริงนั้น ต้องรู้จักทั้งเหตุและผล เพราะทุกสิ่งทุกอย่างย่อมเกิดขึ้นเพราะเหตุดับไปก็เพราะดับเหตุ สำหรับพุทธศาสนิกชนผู้หวังผลอันแท้จริงอย่างประเสริฐ ต้องปฏิบัติตามหลักศีลสมาธิและปัญญา อันเป็นตัวอริยมรรคโดยลำดับให้สมบูรณ์ และรู้เห็นอริยสัจตามความเป็นจริง ก็จะมีพุทธปรัชญา และได้รับผลตามที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสไว้ด้วยพระองค์เอง ดังธรรมคุณบทว่า ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ แปลว่า ท่านผู้รู้ทั้งหลายย่อมจะเห็นประจักษ์ด้วยตนเองและโปรดระลึกเสมอว่า

1. คีล เป็นระเบียบควบคุมกาย วาจา ให้เรียบร้อย

2. ธรรม เป็นสิ่งปกครองใจ ให้เป็นไปในทางที่ชอบดีงาม

3. ปัญญา เป็นประทีปส่องวิถีชีวิตให้ดำเนินก้าวหน้าไปโดยสวัสดิ

4. บุญ เป็นคุณความดีที่อบรมสั่งสอน แล้วชำระอริยาสัยของคนให้บริสุทธิ์สะอาด รวมกันเข้าเป็นเครื่องมือทำให้กาย วาจา และใจให้เรียบร้อย และสงบบริสุทธิ์สะอาด เป็นต้น □■